

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФІНАНСУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

СМОЛІНСЬКА Софія Дмитрівна

кандидатка економічних наук, доцентка,

доцентка кафедри фінансового менеджменту

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7355-6988>

Анотація. *Стаття присвячена проблемам та перспективам фінансування підприємств в умовах воєнного стану. Проаналізовано заходи, вжиті державою для мінімізації негативних наслідків війни та стимулювання відновлення економічної активності. Зосереджено увагу на проблемах кредитування та низької інвестиційної активності підприємств в умовах воєнного стану. Визначено перспективні напрями удосконалення системи фінансування підприємств у воєнний період.*

Ключові слова: *підприємства, фінансування, воєнний стан, економіка, бізнес, держава*

Постановка проблеми. Сучасні реалії ведення господарської діяльності в Україні значно ускладнилися у зв'язку із запровадженням воєнного стану. Підприємства стикаються з гострим дефіцитом фінансових ресурсів, нестабільністю банківської системи, порушенням логістичних ланцюгів та суттєвим зниженням платоспроможності споживачів. Нестача доступних джерел фінансування, підвищення ризиків інвестування, а також обмежені можливості залучення кредитних ресурсів створюють серйозні перепони для підтримки діяльності та розвитку підприємств. У цьому контексті особливої актуальності набуває необхідність комплексного дослідження існуючих проблем фінансування бізнесу та пошуку нових ефективних шляхів їх вирішення в умовах тривалої нестабільності. Вивчення перспектив фінансування в умовах воєнного стану дозволяє визначити механізми підтримки підприємств, сприяти збереженню економічного потенціалу країни та забезпечити підґрунтя для майбутнього відновлення економіки.

Окрім традиційних труднощів, викликаних воєнними діями, підприємства змушені адаптуватися до нових регуляторних вимог, валютних коливань та обмеженого доступу до міжнародних фінансових ринків. Підвищення вартості капіталу, скорочення державних програм підтримки бізнесу та зменшення інвестиційної активності суттєво ускладнюють фінансову стійкість підприємств. Водночас воєнний стан вимагає від бізнесу гнучкості, пошуку альтернативних моделей фінансування, таких як краудфандинг, партнерські програми або залучення коштів через міжнародні організації. Розуміння цих викликів і перспектив дозволяє сформулювати стратегічні підходи до збереження фінансової життєздатності підприємств у надзвичайних умовах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика фінансування підприємств в умовах воєнного стану піднімається у працях багатьох науковців.

Зокрема, варто згадати таких як Балашова О. [1], Борисова С. [1], Коломієць В. [5], Крук О. [1], Курилюк Ю. [5], Лозинська Т. [2], Мацьків В. [4], Мельник Т. [3], Савчук А. [5], Сакун О. [4], Сліченко В. [2], Томчук-Пономаренко Н. [5], Черниш О. [5], Щур Р. [4] та інші. У своїх працях вони розглядають сучасний стан і проблеми українського бізнесу в умовах війни та шляхи їх вирішення, обґрунтовують стратегічні пріоритети розвитку економіки України в умовах воєнного часу як відповідь на сучасні виклики, аналізують фінансові аспекти підтримки бізнес-сектору України в умовах воєнного стану, вивчають особливості державної підтримки малого бізнесу та фінансування підприємницької діяльності в умовах воєнного стану.

Проте реалії воєнного стану потребують постійної уваги до питань фінансування підприємницької діяльності, що вимагає глибоких наукових досліджень у даному напрямку. Невирішеність цих проблем зумовили вибір теми даної статті.

Мета статті полягає у дослідженні проблем фінансування підприємств в умовах воєнного стану та перспектив його покращення у реаліях, що склалися.

Виклад основних результатів. Сучасні умови функціонування підприємств в Україні зазнали суттєвих змін під впливом воєнного стану, що викликало необхідність переосмислення підходів до фінансування господарської діяльності. Системні виклики, серед яких зниження економічної активності, обмеження доступу до фінансових ресурсів та зростання ризиків, змусили бізнес шукати нові механізми підтримки своєї життєздатності.

Так, вторгнення росії в Україну спричинило масштабні руйнування та поставило українську економіку перед безпрецедентними викликами. Для підтримки фінансування підприємств в цих складних умовах держава вжила низку заходів, спрямованих на мінімізацію негативних наслідків війни та стимулювання відновлення економічної активності.

1. Податкові пільги: відбулось звільнення від ПДВ на імпорт критичних товарів на основі Постанови Кабінету Міністрів України № 353 від 20 березня 2022 року [9]. До критичних товарів, зокрема, належать: лікарські засоби та медичні вироби, продовольчі товари, паливно-мастильні матеріали, техніка та обладнання для армії та сил безпеки. Згідно з даними Державної податкової служби України, станом на 1 березня 2024 року звільненням від ПДВ на імпорт критичних товарів скористалися понад 100 тисяч підприємств [7]. Це дозволило знизити ціну на критично важливі товари для населення та бізнесу, а також стимулювати імпорт. Також відбулось зниження ставки податку на прибуток до 16%, що було запроваджено Законом України № 2145-IX від 17 березня 2022 року [6]. Також варто згадати про продовження термінів сплати податків та зборів на основі Закону України № 2145-IX від 17 березня 2022 року [6], що дало можливість понад 500 тисячам підприємств уникнути штрафних санкцій і дозволило їм зберегти кошти та використати їх для розвитку свого бізнесу.

2. Фінансова підтримка. В рамках цієї програми підприємства отримали можливість взяти кредити за ставкою 5% річних на суму до 60 млн гривень. Станом на 1 березня 2024 року за цією програмою було видано понад 10 тисяч кредитів на загальну суму понад 200 млрд гривень [10]. Це дозволило підприємствам підтримувати ліквідність, зберігати робочі місця та відновлювати виробництво. Також уряд України спростив процедури отримання державної підтримки експорту. Зокрема, було скорочено терміни розгляду заявок на отримання допомоги та збільшено перелік послуг, які можуть бути компенсовані експортерам [10]. Завдяки цим заходам обсяг українського експорту у 2023 році скоротився лише на 10%

порівняно з 2021 роком, що є значно кращим показником, ніж очікувалось на початку війни [8].

3. Регуляторні полегшення: відбулось спрощення процедур ведення бізнесу, зокрема, процедури реєстрації, отримання ліцензій та дозволів. За оцінками Світового банку, Україна піднялася на 30 позицій у рейтингу Doing Business за 2023 рік завдяки цим заходам [11].

Однією з ключових проблем фінансування підприємств в умовах воєнного стану є різке скорочення доступності банківських кредитів. Більшість фінансових установ обмежили кредитування бізнесу через підвищений ризик неповернення коштів, що, у свою чергу, негативно позначається на оборотному капіталі підприємств та їхній здатності підтримувати безперервність виробничих процесів. Підвищення облікової ставки Національного банку України змусило банки встановлювати високі процентні ставки за кредитами, що робить їх малопривабливими або навіть недоступними для більшості малих і середніх підприємств.

Особливої актуальності набуває проблема зниження довіри інвесторів як внутрішнього, так і зовнішнього ринку. Інвестиційна активність різко впала через непередбачуваність подій, високу ймовірність фізичних руйнувань активів та зміну пріоритетів у розподілі фінансових ресурсів серед потенційних інвесторів. Підприємства намагаються компенсувати брак фінансування за рахунок власних резервів, однак ці ресурси є обмеженими і швидко вичерпуються в умовах кризи. Для підтримання платоспроможності деякі компанії вимушені скорочувати персонал, мінімізувати виробничі витрати або призупиняти частину діяльності.

Одним із позитивних напрямів, який почав активно розвиватися, є залучення міжнародної допомоги. Багато підприємств отримали доступ до грантових програм, кредитних ліній зі спрощеними умовами або безвідсоткових позик від міжнародних фінансових організацій, таких як ЄБРР, Міжнародна фінансова корпорація (IFC) тощо. Водночас варто зазначити, що участь у таких програмах вимагає від підприємств високого рівня прозорості у фінансовій звітності та відповідності міжнародним стандартам корпоративного управління, що не всі компанії здатні забезпечити.

Суттєве місце у структурі фінансування почали посідати альтернативні джерела капіталу, серед яких зростає популярність краудфандингових платформ та бізнес-інкубаторів. Такі інструменти дозволяють акумулювати кошти для реалізації окремих проєктів, однак поки що їхня частка у загальній структурі фінансування залишається невеликою. Варто згадати позитивні приклади впровадження державних програм підтримки підприємств в умовах війни, зокрема пільгове кредитування за програмою «5-7-9%», компенсацію витрат на релокацію виробництва у безпечніші регіони та часткову підтримку витрат на заробітну плату працівників. Однак ефективність державних заходів обмежується як недостатністю фінансових ресурсів, так і бюрократичними перепонами, що уповільнюють процес розподілу допомоги серед підприємств, особливо тих, які працюють у критичних секторах економіки.

Загалом, можна визначити перспективні напрями удосконалення системи фінансування підприємств у воєнний період, серед яких: розробка спеціальних фінансових продуктів для бізнесу, спрощення доступу до державних програм, посилення співпраці із міжнародними донорами та активізація розвитку регіональних фондів підтримки підприємництва.

Одним із важливих чинників забезпечення стабільного фінансування є впровадження інноваційних фінансових технологій (FinTech), зокрема платформ для

швидкого кредитування, мобільних банківських сервісів та електронних платіжних систем, що підвищують доступність фінансових послуг для малого та середнього бізнесу. Також підприємствам рекомендовано впроваджувати антикризові стратегії фінансового управління, серед яких: розробка резервних планів фінансування, страхування ризиків втрати майна, диверсифікація джерел доходів, зміцнення партнерських відносин із фінансовими установами та системна робота над підвищенням фінансової грамотності управлінців.

Також для покращення фінансування підприємств в умовах воєнного стану пропонується розширити дію державних програм підтримки малого та середнього бізнесу, забезпечивши їх гнучкість та оперативність. Зокрема, доцільно впровадити механізми прискореного погодження заявок на отримання кредитів або грантів, а також створити окремі фінансові продукти для релокованих підприємств і компаній, що працюють у критичних для економіки сферах. Особливу увагу слід приділити спрощенню процедур доступу до фінансових ресурсів для мікро- та малих підприємств, які є найбільш вразливими до кризових явищ.

Важливим напрямом має стати стимулювання розвитку альтернативних форм фінансування. Необхідно створити сприятливі умови для роботи краудфандингових платформ, бізнес-ангелів та венчурних фондів в Україні. Це передбачає не лише підтримку відповідної інфраструктури, але й внесення змін до законодавства для регулювання таких інструментів із забезпеченням захисту прав усіх учасників фінансових відносин. Крім того, варто розглядати можливість часткового гарантування державою інвестицій у бізнес-проекти, що мають стратегічне значення для економіки.

Одним із ключових завдань є активізація співпраці з міжнародними фінансовими організаціями та донорами. Доцільно розробити цільові програми залучення іноземних інвестицій та допомоги, орієнтовані на відновлення та модернізацію українських підприємств. Для цього необхідно підвищити рівень прозорості фінансової звітності бізнесу, впровадити міжнародні стандарти корпоративного управління та забезпечити належний контроль за використанням залучених коштів. Лише скоординовані дії на державному, корпоративному та міжнародному рівнях дозволять ефективно вирішити проблеми фінансування підприємств у складних умовах воєнного часу.

Отже, ефективне вирішення проблем фінансування підприємств в умовах воєнного стану є критично важливим для збереження економічного потенціалу України, підтримки зайнятості населення та забезпечення базових потреб суспільства.

Висновки. Проведене дослідження підтвердило, що фінансування підприємств в умовах воєнного стану є надзвичайно складним завданням, обтяженим високим рівнем ризиків, нестабільністю економічного середовища та обмеженістю традиційних джерел ресурсів. Найбільш суттєвими викликами для бізнесу стали скорочення кредитування, зростання вартості позикового капіталу, зниження інвестиційної активності та недостатній обсяг державної підтримки. Водночас виявлено, що підприємства демонструють високу адаптивність, активно шукаючи альтернативні форми фінансування, зокрема через міжнародні гранти, краудфандинг та співпрацю з міжнародними організаціями.

Аналіз перспектив фінансування підприємств в умовах війни свідчить про необхідність подальшого розвитку інституційних механізмів підтримки бізнесу. Доцільним є удосконалення державних програм фінансової допомоги, стимулювання залучення іноземних інвестицій, розвиток фінансово-технологічних інструментів та

розширення можливостей для використання нетрадиційних джерел фінансування. Окрім того, критичним залишається завдання підвищення прозорості фінансової звітності та довіри до українських підприємств на міжнародній арені.

Отже, забезпечення ефективного фінансування підприємств у період воєнного стану потребує комплексного підходу, що поєднує дії держави, фінансових установ, міжнародних партнерів і самих підприємств. Формування стійких фінансових стратегій, впровадження сучасних інструментів ризик-менеджменту та активна адаптація до змін є запорукою збереження економічної життєздатності бізнесу та майбутнього відновлення економіки України.

Список використаної літератури

1. Борисова С., Крук О., Балашова О. (2024). Підтримка та фінансування підприємницької діяльності в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство, (61). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-107>
2. Лозинська Т. М., Сліченко В. В. Державна підтримка малого бізнесу в умовах воєнного стану. Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування. 2022. № 4(78). С. 45–52. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2022.4.7>
3. Мельник Т. Український бізнес в умовах війни: сучасний стан, проблеми та шляхи їх вирішення. Journal of Innovations and Sustainability. 2023. № 7(3). DOI: <https://doi.org/10.51599/is.2023.07.03.07>
4. Сакун О. С., Щур Р. І., Мацьків В. В. Фінансові аспекти підтримки бізнес-сектору України в умовах воєнного стану. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2022. Вип. 18(1). С. 50–60. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/12602>
5. Черниш О., Курилюк Ю., Коломієць В., Томчук-Пономаренко Н., Савчук А. Стратегічні пріоритети розвитку економіки України в умовах воєнного часу: відповідь на сучасні виклики. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2023. № 3 (50). С. 282–297. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.50.2023.4079>
6. Верховна Рада України. Офіційний сайт. URL: <https://www.rada.gov.ua/>
7. Державна податкова служба України. Офіційний сайт. URL: <https://tax.gov.ua/>
8. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Кабінет Міністрів України. Офіційний сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>
10. Міністерство фінансів України. Офіційний сайт. URL: <https://minfin.gov.ua/>
11. Doing Business. Офіційний сайт. URL: <https://archive.doingbusiness.org/en/doingbusiness>